

A társadalmi innováció, mint vidékfejlesztési katalizátor: új utak a perifériák felzárkóztatására

dr. Pausz Márta

PhD hallgató, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet; marta.pausz@uni-miskolc.hu

Absztrakt: Hazánk periférikus és vidéki térségei a globalizáció következményeként sokszor összetett társadalmi problémákkal szembesülnek. Ezekre a kihívásokra az állami szféra, a civil szervezetek, az egyházak, a vállalkozások és a magánszemélyek önállóan, illetve együttműködésben is igyekeznek válaszokat adni. E lehetőségek között a társadalmi innováció olyan alkalmazható modellként jelenik meg, amely újszerű, és a szociális kihívásokra reagáló gyakorlatokat kínál. Kutatásomban feltáró jelleggel kiválasztott, társadalmi innovációs kezdeményezéseket bemutató és támogató online forrásokat vizsgáltam a perifériák és a vidék felzárkóztatási lehetőségeinek feltérképezése céljából. Tanulmányomban arra keresem a választ, hogy ezek a kezdeményezések mennyire elérhetőek, mennyire aktív (élő) online felületeken jelennek meg, és milyen megoldási lehetőségeket kínálnak a szociális szükségletek kielégítésére. Eredményeim azt mutatják, hogy a vizsgált oldalak többsége működő és hozzáférhető, valamint olyan társadalmi innovációkat mutatnak be, amelyek katalizátor szerepet tölthetnek be a vidékfejlesztésben.

Abstract: The peripheral and rural areas of our country are often faced with complex social problems as a result of globalization. The state sphere, civil organizations, churches, businesses and private individuals are trying to provide answers to these challenges independently and in cooperation. Among these possibilities, social innovation appears as an applicable model that offers novel practices that respond to social challenges. In my research, I examined selected online resources presenting and supporting social innovation initiatives in an exploratory manner in order to map the opportunities for catching up in the peripheries and the countryside. In my study, I seek to answer the question of how accessible these initiatives are, how active (live) they appear on online platforms, and what solutions they offer to meet social needs. My results show that the majority of the sites examined are functional and accessible, and present social innovations that can act as catalysts in rural development.

Kulcsszavak: vidék, perifériák, társadalmi innováció, vidékfejlesztés, szolidáris gazdaság, katalizátor hatás

Bevezetés

A vidéki térségek olyan kihívások előtt állnak, mint a gyors technológiai változás, a globalizáció, a lokalitás szerepe, az új gazdasági lehetőségek bizonytalansága, az előregedés és az ehhez kapcsolódó társadalmi problémák, az ipari struktúra és foglalkoztatás változása, a változó életstílus, a növekvő igények a jobb és több közszolgáltatásra, valamint a változó településszerkezet, ami már szoros összefüggésben van a mezőgazdasági tevékenység visszaszorulásával.

Ezekre a kihívásokra választ kell adni, de a nagy kérdés az, hogy hogyan (Szörényiné 2016, 417).

Képes lehet-e a vidékfejlesztés – a társadalmi innováció eszközeivel – ellensúlyozni azoknak a gazdasági modelleknek a káros hatásait, amelyek a kevesek profitját a közösségek jóléte fölé helyezik, és ehelyett egy sokszínű, együttműködésre épülő, közösségközpontú fejlődési pályát kialakítani? (Ethan Miller, 2018).

A hazai és nemzetközi szakirodalom, mint azt az évről-évre megjelenő publikációk növekvő száma is igazolja, egyre nagyobb figyelmet fordít az innováció feltételeinek és hatásának vizsgálatára (Benedek, Kocziszky, Veresné, Balaton, 2015, 4). Az innovációk létrejöttének

színterei meghatározó mértékben a városi központok és agglomerációk (Alpek, 2021 3), azonban minőségének és folyamatának jelentős eltérései tapasztalhatók a központokban és a perifériákon (Alpek, 2021 4). A perifériákat térségi innováció keretében olyan folyamatokkal, tevékenységekkel tudjuk fejleszteni, amelyek korábban nem voltak jellemzőek az adott helyen. A rurális innováció a vidékre jellemző természeti tényezőkből ered oly módon, hogy a helyi, emberi és természeti erőforrásokat építi be és hasznosítja a fejlesztés megvalósítása során, annak következtében, a gazdaság és/vagy a társadalom a vidéki élthez újabb értéket ad. Több kutató szerint a rurális innováció olyan eljárás, amikor a vidéki térségben a rendelkezésre álló tudást, technológiát és információt társadalmilag haladó, gazdaságilag hasznos tevékenységre fordítják az egymással kapcsolatban lévő szereplők, legyenek azok szervezetek vagy egyének. Azzal, hogy hangsúlyozzuk a kapcsolatokat, a hálózatok fontosságát, a rurális innováció fogalma közel kerül a társadalmi innovációhoz (Szörényiné, 2016 418) A rurális innovációnak egyelőre egységesen elfogadott definíciója annak ellenére nem alakult ki, hogy mára tudományos és politikai körökben is elterjed kifejezéssé vált, ugyanakkor szorosan összefonódott a vidékfejlesztési szakpolitikák megvalósításával, megvalósulásával. Az elemzők a szakpolitikai kérdések megválaszolásának kulcsát a vidéki társadalomszerkezet, folyamatok, attitűdök, normák befolyásolásában, a vidéki problémák kezelését pedig a helyi természeti és társadalmi erőforrásokra támaszkodó innovatív fejlesztéspolitikában látják. A társadalmi innováció azonban más mechanizmusokon keresztül jön létre, mint a tudományos alapokon nyugvó technológiai innováció. Létrejöttének alapvetően olyan társadalmi interakciók kedveznek, amelyek hazánkban már önmagukban is innovatívnak számítanak - ilyen például a társadalmi tanulás, együttműködés, hálózatépítés vagy a tapasztalatcsere (Nemes-Varga, 2015).

A gazdasági szereplők már régóta felismerték, hogy olyan régiókban, ahol viszonylag alacsony szintű a gazdasági és természettudományi innováció, a társadalmi innováció előnyös kiegészítő tényező lehet, (Kocziszky, Veresné, Balaton, 2017) és a szociális valamint a környezeti kihívások kezelésére szolgáló új ötletek, koncepciók és stratégiák kifejlesztése és megvalósítása révén hangsúlyos jelentőséggel bír a perifériára szorult vidéki területek helyzetének javításában. A felgyorsult urbanizáció és technológiai fejlődés, illetve globális krízisek sodrában gyakran mellőzötté váló térségek egyedi kihívásokkal szembesülnek, és problémáik halmozott oksági viszonyokon keresztül tartós leszakadásukat okozhatják (Bálint 2023, 113). Ennek a leszakadásnak csökkentésére, megállítására, az eddigi tapasztalatok, kutatások alapján a társadalmi innováció lehetőséget adhat adott közösség számára. Habár a társadalmi innováció nem csodaszer, a periférikus helyzetű településeken, térségekben élők, valamint a kedvezőtlen helyzetű társadalmi csoportok életminőségének javításához járulhat hozzá, de vélelmezhetőleg nem alkalmas egy alacsonyabb fejlettségűből egy magasabb fejlettségi klubba történő előrelépés elérésére (Benedek, Kocziszky, Veresné, Balaton, 2015 8.).

1. A vidék és a periféria fogalmi megközelítése

A vidék fogalmát és lehatárolását, a vidéki térségek újrastrukturálódását, valamint differenciálódását tudományos diskurzusok övezik. Sokak szerint a vidéki terek jól definiálhatók és objektív mutatók segítségével egzakt módon körülírhatók, míg mások megkérdőjelezik a vidékfogalmak általános érvényét és időtállóságát. Az ezzel kapcsolatos eddigi eredmények szerint a „vidék” mint tércategória pontosan nem határozható meg. A szakmai viták azonban általában nem csupán elméleti és módszertani kérdéseket vetnek fel, hanem legtöbbször a területfejlesztéshez kötődő gyakorlatias szempontokat is; mint például az egyes európai uniós tagországok vidékfejlesztését szabályozó irányelvek kérdéskörét. A vidéki térségekről alkotott felfogás ugyanis nagyban meghatározza a nemzeti vidékpolitikák specifikus céljait, illetve predesztinálja a támogatási források elosztását, végső soron pedig a

tájak, települések és az ott élő közösségek jövőjét is. Hazánkban mind a témakör elvi kérdésfelvetései, mind a fejlesztésekhez kapcsolódó empiriák rendkívül időszerűek, hiszen a rurális értékek megőrzése és a vidéken élők helyzetének javítása az egyik legsürgetőbb társadalmi feladatunk (Kovács, Farkas, Perger, 2015). A vidék fogalmának meghatározásával kapcsolatos 2015-ben, azaz tíz évvel ezelőtt tett megállapítás ma is érvényes: nincs egységesen elfogadott „vidék fogalom” valamint a vidéki térségek kihívásai napjainkban is a vidékfejlesztés meghatározó feladatai közé tartoznak. A nemzetközi irodalomban elterjedt „rurális” jelző is a városi térségekhez képest, azokkal összehasonlítva jelöli meg a tér vidéknek tartott részét. A rurális térségek magyar fordításaként adódó, a falusias térségeket lefedő vidék fogalomba tehát már nem fér bele minden falu, ugyanakkor kisvárosok is helyet kapnak benne. Rurális térségen a hazai gyakorlatban a falusi és kisvárosi településekből álló olyan térségeket értjük, melyek gazdasági szerkezetében a természeti környezethez kötődő ágazatok (mezőgazdaság, erdészet, halászat, vadgazdálkodás, turizmus, rekreáció, vízgazdálkodás, természetvédelem) és az extenzív földhasználat meghatározó szerepet játszanak. Ez a megközelítés a természeti környezethez való szorosabb kötődésből, a természet kisebb mértékű átalakíttóságából indul ki. A vidék fogalma a fentiekén túl egy másik, a centrum-periféria problematikából levezethető, a globalizáció előrehaladtával egyre nagyobb jelentőségű értelmezést is magában rejt. Eszerint a vidék a gazdasági fejlődés centrumaitól távolabb eső, az urbanizáció során hatalmas megalopoliszokba, nagyvárosokba szerveződött növekedési centrumoktól illetve tengelyektől különböző perifériát jelenti (G. Fekete 2013 6). Láthatjuk, hogy a vidék fogalmára vonatkozó általános érvényű megfogalmazás és ezek alapján területi besorolás hazánkban sem született (Kovács, Farkas, Perger, 2015 11). A vidék fogalma és maga a vidék is jelentős átalakuláson ment keresztül Magyarországon az elmúlt évtizedekben. (Lipták 2025, 93). A nemzetközi ajánlásokat nagyon nehéz – megfelelő adaptáció nélkül szinte lehetetlen átvenni, másrészt az ország egyes rurális térségei olyannyira különbözőek, hogy az egyes térségek „vidékiségének” meghatározása még egységes mutatórendszer alapján sem végezhető el teljes pontossággal. Ugyanakkor hazánkban is jól látható, hogy a vidék értelmezése a társadalmi, gazdasági, ökológiai változásokkal együtt fejlődik, ezért lehetőséget kell adni a definíció folyamatos változására (Kovács, Farkas, Perger, 2015). Később hazánkban is teret nyert az a megközelítés, amely szerint a vidék fogalma a centrum és periféria viszonyrendszerében értelmezhető. Ebben a kontextusban a vidéket a centrumhoz viszonyított életminőségbeli elmaradottság és az önmeghatározó képesség hiánya jellemzi, a vidék a területi, közigazgatási és funkcionális centrumok vonzáskörzetét jelenti (Kovács, Farkas, Perger 2015, 18). A vidék a falusias rurális térség, a periféria a vidékkel nem szinonim fogalom, mert a városok külső leszakadó részeit is nevezzük periférikus területnek, perifériának, ami gazdaságilag, társadalmilag kevésbé fejlett, gyengébb erőforrásokkal rendelkezik, és többnyire függ a központtól. A hagyományos, műszaki innováció mellett a kutatók a társadalmi innováció jelentőségét hangsúlyozzák, amely leginkább a periférikus helyzetű települések esetében jelenthet alternatív megoldást.

A periférikus térségek felzárkózása kiemelt prioritás az Európai Unióban, amit jól mutat, hogy az EU szakértői több évtizede vizsgálják a területi különbségek alakulását. A területi különbségek fennállása Magyarország esetében is probléma. A periférikus régiók jellemzője, hogy a legfontosabb társadalmi-gazdasági indikátorok alapján relatíve hátrányos, periférikus helyzetű, és komoly belső társadalmi-gazdasági diszparitásokkal jellemezhető (Szendi, 2018 31).

2. A vidékfejlesztés

Mint ahogy a vidék fogalmára is több különböző megközelítés ismert, úgy a vidékfejlesztés fogalmára is (Lipták, 2025 93). Értelmezhető a vidékfejlesztés a vidéki térségekben végbenő változások alakulásába történő tudatos, tervezett beavatkozásként. A beavatkozás mögötti érdekek lehetnek lokálisak, amennyiben az adott vidéki térségben élők életlehetőségeinek javítását, lehetnek regionálisak, amennyiben egy nagyobb térség erőforrásainak hatékonyabb hasznosítását és lehetnek globálisak, amennyiben a globális környezeti egyensúly megőrzését tekintik legfontosabb céljuknak. Az Európai Vidéki térségek Chartája a vidéki kulturális örökséget védő és fejlesztő gazdasági tevékenységeknek az emberi tőke megtartása és fejlesztése érdekében történő vonzását tartja a vidékfejlesztés lényegének (Charta, 1996) (G. Fekete, 2013 11).

A vidékfejlesztés világa alapvetően két alrendszerre oszlik: a fejlesztés központi, politikai alrendszere, amiben az állam, különféle korlátozások, illetve közpénzekre alapozott támogatások révén próbálja a vidéken még meglévő, közjavaknak tekintett különböző értékeket (kulturális, épített, természeti, közösségi) az egész társadalom érdekében megőrizni, továbbfejleszteni formális szabályok, intézményrendszer, fizetett hivatalnokok és szakemberek segítségével. A másik alrendszer a helyi, heurisztikus alrendszer, ami a vidéken élő emberek mindenkori törekvése a saját környezetük, gazdasági és életlehetőségeik javítására. Mindez a helyi kontextus, az elérhető erőforrások mélyreható ismeretén, rokoni, társadalmi hálózatokon alapul, és a polgármester, a helyi vállalkozó, a tanár, a közmunkás, vagyis a teljes vidéki közösség mindennapi munkájában, törekvéseiben nyilvánul meg. A helyi alrendszer tehát nagyon gazdag információban, praktikus tudásban, de szinte definíciószerűen erőforrás-hiányos, gyakran rövidlátó, érzékeny a pillanatnyi előnyök irányában. A vidékfejlesztés két világa valójában csak együtt, egy integrált rendszerben képes minőségi eredményeket, strukturális változásokat elérni, akkor, ha a tudások, erőforrások, érdekek és törekvések egymást kiegészítve, egy irányba hatnak. Az általános tapasztalat mégis az, hogy a központi és a helyi szint általában nem érti egymást, integráció helyett sokszor dezintegrációt, együttműködés helyett konfliktust és értetlenséget, fejlődés helyett pedig az erőfeszítések ellenére a társadalmi, gazdasági, természeti problémák súlyosbodását tapasztaljuk (Nemes, 2018). Az integráció hiányának, különösen a hazai vidékfejlesztésben, rengeteg praktikus oka és tünete van. Többségük az intézményi- és politikai kultúrában és az általános bizalomhiányban gyökerezik. Ugyanakkor a helyi alrendszer szempontjából szintén komoly kihívást jelent a magyar társadalmi gyakorlatra jellemző alacsony szintű együttműködési hajlandóság. Erős közösségi akarat és szellem nélkül az erőforrás-hiányos vidéki térségekbe jutó kisebb-nagyobb fejlesztési források nem tudnak tartós eredményeket, mély, strukturális változásokat elérni. A hazai vidékfejlesztés előtt álló egyik legnagyobb kihívás, hogy élő, sorsuk alakításában aktívan részt vevő közösségeket hozzon létre. Vannak azonban kivételek is, olyan jól, vagy legalábbis jobban működő kisebb rendszerek (projektek, programok), ahol sikerül a felülről érkező támogatásokat az alulról jövő kezdeményezések szolgálatába állítani, létrejön az integráció és előállnak a várt fejlesztési eredmények. A pozitív példákban általában az összefogáson alapuló, alulról építkező (bottom-up) programok bizonyulnak a leghatékonyabbnak.

Mindez különböző szinteken és módokon megvalósuló társadalmi tanulást és társadalmi innovációt feltételez, hiszen a sikerhez nem csak a kiaknázható, bevonható belső és külső erőforrásokat, tudást, piacot, hálózatokat kell megtalálni, de utat kell keresni az általános bizalmatlanság, a szabályrengeteg és az intézményi kulturálatlanság útvesztőjében is (Nemes 2018 70.). Tanulmányomban épp azoknak a pozitív példákat igyekszem bemutatni – internetes

forrásokból, amelyeket jó gyakorlatnak és adaptálható, fejleszthető társadalmi innovációnak tartok.

3. A vidékfejlesztés helye és szerepe a fejlesztéspolitikában

A vidékfejlesztés szakpolitikai jelentősége az ezredforduló óta az Európai Unióban és Magyarországon egyaránt növekszik. Ezt támasztja alá, hogy 2021 júniusában az Európai Bizottság 2040-ig szóló, erősebb, összekapcsolt, ellenálló és virágzó vidéki területek és közösségek felé vezető jövőképet fogalmazott meg, melyet uniós szintű Vidékfejlesztési Cselekvési Terv elfogadásával, valamint az uniós, nemzeti, regionális és helyi szereplők széles körét mozgósító Vidéki Paktum létrehozásával, továbbá eddig nem alkalmazott vidékfejlesztési megoldásokkal kíván elérni. A vidékfejlesztési szakpolitika hazai felértékelődését jelzi, hogy a 2021–2027-es programozási időszakban Magyarországon ez az egyetlen olyan fejlesztéspolitikai terület, ahol az EU-s támogatásokhoz szánt nemzeti társfinanszírozás mértéke a korábbihoz képest jelentősen, 17%-ról 80%-ra növekszik. A vidék funkcióinak 21. századi újragondolása egyre komplexebb szemléletet igényel, a vidéki terekben a helyi gazdaságra, a környezetre és a társadalom fenntartható, harmonikus együttműködésére kell helyezni a hangsúlyt. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a hagyományos mezőgazdasági térhasználat vidéken visszaszorulóban van, miközben továbbra is elvárás a vidéki népesség helyben tartása, a nem kívánatos térbeli koncentrációk kialakulásának megakadályozása, a természeti és az épített környezet kultúrállapotának megtartása (Goda, Hamza, Mezei, Rácz 2022, 532). A napjainkban is zajló diskurzus résztvevői egyetértenek abban, hogy a vidékfejlesztés elméleteivel kapcsolatban, az egyenlőtlen területi fejlődés kezeléséhez a korábnál kifinomultabb megközelítésekre és irányítási struktúrákra van szükség, amelyek integrálják az innovatív helyi kezdeményezések tapasztalatait és a közös erőfeszítések fokozásának képességét, amit a földrajzi és kulturális adottságok egyaránt meghatároznak. Ez ugyanakkor meglehetősen kényes feladat, hiszen az ilyen jellegű fejlesztési megközelítések többnyire alulról építkezőek, bottom-up szemléletűek, miközben a területi különbségek kiegyenlítésére irányuló központi erőfeszítések legtöbbször hierarchikus struktúrákba torkoltnak, amelyek az endogén fejlődést veszélyeztetik. Más megközelítések arra mutatnak rá, hogy a mezőgazdasági és vidékfejlesztési jelenségek magyarázatához a 21. században már a fejlesztési modellek keverékére van szükség, olyan integrált szemléletre, amely a vidéki térségben élők életkörülményeinek és esélyegyenlőségének javítását a gazdasági, társadalmi, környezeti fenntarthatóság egyensúlyában képzelel el. Az integrált megközelítésű stratégiai gondolkodás és cselekvés vezet el a fenntartható termeléshez és fogyasztáshoz, a javak és szolgáltatások olyan felhasználásához, amely lehetővé teszi az alapvető szükségletek kielégítését, az életminőség javítását, a természeti erőforrások felhasználását a mérgező anyagok, hulladékok és egyéb szennyező kibocsátások minimalizálásával, nem veszélyeztetve a jövő nemzedék szükségleteinek kielégítését. A vidékfejlesztési elméletekre ható multifunkcionális mezőgazdaság koncepciója kitágítja a vidékről alkotott hagyományos elképzeléseket, és a vidéket már nem csupán mezőgazdasági termékek előállítására alkalmas területnek tartja, hanem egy olyan magasabb integráltsággal bíró rendszernek, amelyben megjelennek az eddig urbánus területeken értelmezett elemek. A vidék funkciói ebben a megközelítésben több értéket hordoznak, mint amit eddig neki tulajdonítottak, ami a vidék felértékelődéséhez vezet, nem pedig a leszakadásához.

A vidék csak akkor válik fenntarthatóvá, ha erőforrásait nem elszívják, hanem helyben hozzáadott értéket teremtve a kívülállók számára vonzóvá válik, így a vidéknek szerepe lehet a nem vidéken élők életkörülményeinek javulásában is, ha a vidéki teret megfelelően használják (Goda, Hamza, Mezei, Rácz, 2012).

Az alábbi táblázatban szerepelnek a vidékfejlesztési szakpolitika irányai, változásai az elmúlt 25 évre vonatkozóan. Láthatjuk, hogy a 2000-es évek elején a hangsúlyos mezőgazdasági, agrárspecifikusság már 2014-re eltolódott olyan meghatározó fejlesztési célokra, melyek elősegítik a periférikus vagy vidéki területeken élők életminőségének javítását és a társadalmi és gazdasági felzárkózását egyre inkább holisztikus szemléletmóddal.

**1. táblázat: A vidékfejlesztési célok rendszere az egyes programozási időszakokban
(The system of rural development objectives in each programming period)**

Fejlesztési dimenzió	2000–2006	2007–2013	2014–2020	2021–2027
Gazdaság	A mezőgazdasági üzemek szerkezetátalakításának ösztönzése A mezőgazdasági üzemek diverzifikációjának ösztönzése	(1) A mezőgazdasági és erdészeti ágazatok versenyképességének javítása	(1) Vidéki gazdaságok és közösségek kiegyensúlyozott fejlesztése, munkahelyteremtés és (2) Versenyképesség fokozása és a gazdaságok életképességének növelése	(1) Méltányos jövedelem (2) Versenyképesség növelése (3) Erőviszonykiegyenlítés az élelmiszerláncban
Környezet	Agrár-környezetvédelem és erdőgazdálkodás	(2) A környezet és a vidék fejlesztése	(4) A mezőgazdaságtól és az erdészettől függő ökoszisztémák állapotának helyreállítása, megőrzése, javítása (5) Az erőforrások hatékony felhasználásának előmozdítása, az élelmiszer-gazdaság szénkibocsátásának és felhasználásának csökkentése	(4) Klímaváltozás elleni fellépés (5) Környezetvédelem (6) Tájkép- és biodiverzitás-megőrzés

Társadalom	A mezőgazdaság népszerűsítése, fiatalok munkába állítása	(3) A vidéki életminőség javítása, a vidéki gazdaság diverzifikálása (4) Helyi kapacitások kiépítése (LEADER)	(6) Társadalmi befogadás előmozdítása, szegénység csökkentése, gazdasági fejlődés támogatása	(7) Generációs megújulás (8) Élő vidéki területek (9) Élelmiszer- és egészségvédelem
Horizontális	-	-	(3) Tudásátadás előmozdítása, innováció elősegítése	Modernizáció (szaktanácsadás, innováció, digitalizáció)
Forrás	Agenda 2000 / Cork 1.0	Európai Tanács 1698/2005/EK rendelete	Európai Parlament és a Tanács 1305/2013/EU rendelete	Európai Parlament és a Tanács 2021/2115-es rendelete

Forrás: Goda, Hamza, Mezei, Rácz 2022. 542)

4. A társadalmi innováció gyakorlati megvalósulásai

A társadalmi innováció kapcsán fontosak azok gyakorlati megvalósulásai, azaz a szervezeti megoldásai. A társadalmi innováció megjelenhet a civil szférában, költségvetési szerveknél – önkormányzatoknál és gazdasági szervezeteknél egyaránt.

A gazdasági szervezeteknél való megjelenés a leginkább közismert. A vállalati társadalmi felelősségvállalás, a CSR (Corporate Social Responsibility) fogalmát az Európai Unió a következőképpen definiálja: „olyan elgondolás, amely alapján a vállalatok önkéntesen szociális és környezeti szempontokat érvényesítenek üzleti tevékenységükben és a partnereikkel fenntartott kapcsolatokban. Noha a vállalati társadalmi felelősséget a vállalatoknak kell érvényre juttatniuk, a kormányok támogatói szerepet tölthetnek be szakpolitikai intézkedések és szabályozások révén.” A fogalomból két fontos elemet kell kiemelni, egyrészt az önkéntességet, másrészt a szociális és környezeti szempontokat.

A civil szervezetek már működési céljuk meghatározásakor tesznek egy társadalmi felelősségvállalást, azaz kiválasztanak egy, vagy több társadalmilag elhanyagolt területet, amelyben segítséget nyújtanak. Itt is megjelenik a társadalmi felelősségvállalás, azonban a gazdasági társaságoktól jóval kisebb mértékben. Ennek legfőbb oka valószínűleg az, hogy számos civil szervezet adományokból tartja fenn magát, így kevésbé képes támogatásokat nyújtani.

A társadalmi innováció harmadik szereplőjeként említhetők a költségvetési szervek, az önkormányzatok. A másik két szereplőhöz képest kevesebbet nyújtanak az innováció terén, inkább a kötelezettségek teljesítésére helyezik a hangsúlyt, mint például a gyermekek napközbeni ellátása (Cseh-Paulovics, 2021 266-267).

A társadalmi innováció, a leggyakrabban alkalmazott definíciói értelmében, olyan társadalmi szükségleteket próbál kielégíteni, amelyeket a piac nem képes, ezáltal akár a perifériák felzárkózásában is alternatív megoldást jelenthet (Szendi, 2018 33).

5. Anyag és módszer

Kutatásom célja, hogy feltáró jelleggel kiválasztott, nyilvánosan elérhető online források elemzése volt, amelyek társadalmi innovációs kezdeményezéseket mutatnak be, amelyek a vidékfejlesztésben katalizátor szerepet jelenthetnek. Megvizsgáltam, hogy az általam vizsgált társadalmi innovációs lehetőségek konkrétan mit takarnak, és milyen megoldásokat kínálnak szociális szükségletek kielégítésére.

A nem reprezentatív módon kiválasztott oldalak nem egy folyamatot tükröznek, hanem kizárólag egy benyomástervezést a szükséglet kielégítés lehetséges segítése szempontjából, rávilágíthatnak arra, melyik megoldás milyen szerepet játszik, mióta létezik és mennyire releváns, mennyire fenntartható, adaptálható, és vált-e ki multiplikatív, hálózatépítő illetve rendszerszintű hatást.

6. Közösségi gazdaság és szolidáris gazdasági modellek (közösségi vállalkozások, szociális szövetkezetek, helyi gazdaságfejlesztő szervezetek);

1. Elsőként a Szolidáris Gazdasági Központ oldalán <https://szolidarisgazdasagkozpont.hu/> találtakat mutatom be.

A Szolidáris Gazdaság Központ (SZGK) 2019-ben alakult, hogy szervező és facilitátor szervezetként segítse a szolidáris gazdaság fejlődését Magyarországon. Egyik fő céljuk, hogy Magyarországon is működőképes szolidáris gazdasági modelleket hozzanak létre. Jelenleg a zöld energia és a lakhatás területen dolgoznak ilyen modellprojektek építésén. Másik fő tevékenységük a szakszervezeti szervezés, és a fenti modellek szakszervezet-szövetkezet együttműködésekben való hasznosítása.

Az oldalon az alábbi tájékoztatók fogadnak bennünket: A szolidáris gazdaság a gazdasági demokrácia és ökológiai fenntarthatóság elveit megvalósító gazdasági formák gyűjtőfogalma. Míg az ilyen gazdasági formákat világszerte sokféle névvel illetik, a szolidáris gazdaság kifejezést mi három fontos sajátossága miatt használjuk. A körforgás jelleget az adja, hogy szolidáris gazdaság nem egyszerűen csak demokratikus és környezettudatos gazdasági egységek sokaságát jelenti, hanem az ezek közötti gazdasági körforgást is. Ezért a szolidáris gazdaság programja nem csak szolidáris vállalkozásfejlesztésről szól, hanem a szolidáris ökoszisztéma fejlesztéséről is. A transzformatív program azt jelenti, hogy a szolidáris gazdaság fogalma nem csak egy, a piac és állam funkcióit kiegészítő, "harmadik" (etikus, szociális) szektor fejlesztésére vonatkozik, hanem egy olyan átfogóbb programra, ami a teljes gazdaság átalakítását tűzi ki célul. A szakszervezeti szövetségek tekintetében leírják, hogy a szolidáris gazdaság transzformatív programja nem ellenséget lát a fenntarthatatlan gazdaságban dolgozó emberekben, hanem szövetségest. A gazdaság átalakítására irányuló szakszervezeti nyomás és a szakszervezet-szövetkezet kapcsolatok egy szolidáris átmenet alapvető feltételei.

Projektjeik: Energiaközösségek, Lakhatás és Szakszervezeti szervezés keretében folynak. Az oldalon részletes információkat találunk ezekről a témákról.

Felhívják a figyelmünket, arra, hogy ha valaki többet szeretne megtudni a szolidáris gazdaság fogalmáról, illetve konkrét példákról is szívesen olvasna, annak ajánlják az általuk szerkesztett Fordulat folyóiratot: <http://fordulat.net/?q=huszonhetedik>. A Fordulat egy társadalomelméleti folyóirat. Az említett internetes oldal élő, használható.

A szolidáris gazdaság alapértéke, hogy tevékenységét nem az egyén, hanem a közösség érdekében végzi, igyekszik elősegíteni a területi alapon vagy közös érdekek mentén szerveződő közösségek kiépülését. A szolidáris gazdaságban tevékenykedő személyek együttműködnek a közös haszon érdekében (Lipták, 2025 5).

2. A Tudatos Vásárlók <https://tudatosvasarlo.hu/szolidaritas-mezogazdasag-kozossegi-gazdasag/> oldalon egészen friss, 2025. november 25-i cikket találtam, amelyben az alábbiakat olvastam: Kérdésként merült fel, hogyan lehet megélni egy szolidáris gazdálkodásból? A közösségi gazdaság egy közös ügy. Nem arról szól, hogy eladnak valamit, és te megveszed. Hanem arról, hogy egymásért tesznek. Tagként a szolidaritás főleg abban nyilvánul meg, hogy az ember kitart a gazdaság mellett, vállalja az éves tagdíjat, pontosan fizet, tehát hozzájárul ahhoz, hogy a gazda tervezni tudjon. A közösségi gazdálkodás az általuk ismert leginkább működőképes, fenntartható és egészséges, szolidáris mezőgazdasági forma. Nem az anyagi helyzet a döntő, hanem a tudatosság. Az, hogy valaki érti: a befizetett tagdíjjal nemcsak zöldséget vagy húst kap, hanem egészséget, közösséget, és azt az élményt, hogy részt vesz valami nagyobbban. Fontos tudni, hogy a befizetett hozzájárulás nemcsak a vetőmagra és az eszközökre megy, hanem a gazda megélhetésére is. Hiszen a fenntarthatóság nemcsak a földről szól, hanem az emberről is. “Szép az, hogy ez nagyon demokratikus rendszer, és szép, hogy a szolidáris gondolata végigvonul az egész rendszeren. De fontos tisztázni, hogy ez kinek mit jelent. Hiszen tagként a szolidaritás főleg abban nyilvánul meg, hogy az ember kitart a gazdaság mellett, vállalja az éves tagdíjat, pontosan fizet, tehát hozzájárul ahhoz, hogy a gazda tervezni tudjon. Ezek pedig mind nagyon jó lehetőségek arra, hogy át lehessen érezni ezt a közösen létrehozott gazdálkodási módot” – összegzi a Táncoskert alapítója.

A szolidaritáson alapuló közösségi gazdaság ma már egyre több magyar gazda és vásárló számára valódi, működő megélhetés és érték alapú választás. De hogyan lehet ebből hosszú távon élni? Miért csatlakoznak sokan egy olyan rendszerhez, ahol nem az ár az elsődleges, hanem a bizalom, az átláthatóság és a közös felelősségvállalás.

A társaság aktív, az oldal informatív és széleskörűen tájékoztat. Az alábbi számokat láthatjuk, melyek alátámasztják a munkásságukat: több mint 70 termékcsoporthoz 5 000 terméket tesztelték, 50 településről 4 700 háztartás lett igazi zöld otthon, 28 közösségi gazdaság által 1 400 család jut helyi élelmiszerhez. több mint 4 000 cikket jelentettek meg, 5 Tudásbázist hoztak létre, telefonos applikációjuknak 25 000 felhasználója van, és több mint 110 000 social media követése.

3. A következő oldal, amit ebben a témában találtam a <http://vedegylet.hu/10-alapelv-korkoros-es-szolidaris-gazdasag-circular-and-solidarity-economy/>. Számtalan tevékenységük közül megemlítem például: a Radikális ökológiai pedagógiát, a Fair Trade, az Állat jól-lét, Ökológiai jogok, Agroökológia, Élelmiszer önrendelkezés. Magukról írják, hogy: utódaink, földi otthonunk és hazánk jövője iránti aggodalomtól vezetve 2000 márciusában Védegyelet néven civil ököpolitikai szervezetet alakítottak. Céluk a természeti és kulturális sokféleség megőrzése, a környezetünkért viselt felelősségtudat megerősítése, egy jobb minőségű élet feltételeinek megteremtése Magyarország minden lakója számára. Feladatuknak az ökológiai politika elveinek nyilvános képviselését tekintik: a közvélemény tájékoztatását, a döntéshozók

meggyőzését, a jövő nemzedékek érdekeinek képviselőjét. Helyi tagozatokat hoznak létre, támogatják az emberhez méltó élet védelmét szolgáló kezdeményezéseket. „Nem formális szervezet kiépítésére törekszenek, hanem aktív közreműködőket szeretnének megnyerni sokoldalú tevékenységükhöz.” Ez az oldal is informatív, aktív.

Szociális szövetkezetek: Magyarországon a jogi szabályozás 2006-ban teremtette meg a szociális szövetkezet, mint szervezeti forma létjogosultságát (2006. évi X. törvény a szövetkezetekről). A szociális szövetkezet célja a tagjai gazdasági, kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi szükségleteinek kielégítése, valamint munkanélküli, illetőleg szociálisan hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése (Lipták 2025 59).

7. Összegzés

A tanulmány és a felhasznált szakirodalom egyaránt rávilágít arra, hogy a vidéki térségek társadalmi innovációval történő fejlesztése hazánkban sokszínű, ugyanakkor strukturális és funkcionális szempontból sok esetben még mindig kezdetlege. Viszonylag kevés a jól működő társadalmi vállalkozás, vannak szép kezdeményezések és nagyon jól ismert sikerek is, de ezek nagyrészt a centrum térségekben vannak jelen. A periférikus területeken, ahol fokozottan lenne szüksége a társadalmi vállalkozásokra, valami hiányzik. Sokszor az ötlet, a kezdeményezés, a vállalkozói szellem nincs meg, gyakran a piaci háttér hiányzik, vagy finanszírozási nehézségek merülnek fel.

Magyarországon a szociális gazdasági szektor kialakulása ugyan lassan, mégis jó irányba halad. Ennek a lassúságnak az egyik oka a posztszocialista múlt: a bizalmatlanság és a társadalmi szolidaritás gyengülése. Nagyon pozitív viszont, hogy a nemzeti sajátosságoknak megfelelő szabályozáson túl az Európai Unió társadalmi és gazdasági modellje is megjelenik a kormányzati politikában (Lipták (2025)).

A társadalmi innovációk vidéki kontextusban való megjelenése szorosan összefügg a helyi gazdaság átalakulásával, különösen a rövid élelmiszerláncok, helyi termék előállítás és közösségi gazdasági modellek térnyerésével. A helyi termékek iránti növekvő kereslet – amely egyrészt a globalizációs ellenhatásként, másrészt a tudatos fogyasztás térnyeréseként értelmezhető – új gazdasági lehetőségeket teremt a kistérségekben (Lipták 2021). A rövid ellátási láncok, a közösségi alapú szolgáltatások, a közösségi energia-, mobilitási és környezeti rendszerek beágyazódnak a szolidáris gazdaság modelljébe, erősítve a helyi foglalkoztatást és a társadalmi kohéziót.

A szakirodalom és az európai fejlesztéspolitikai irányok egyaránt alátámasztják, hogy a vidékfejlesztés új paradigmája az innováció és különösen a társadalmi innováció felé mozdult el (Kocziszky–Veres–Balaton 2017). A társadalmi, technológiai és gazdasági innovációk kölcsönhatása vált a regionális versenyképesség egyik legfontosabb tényezőjévé, amelyhez nélkülözhetetlen a helyi közösségek bevonása, valamint az intézmények közötti kooperáció.

A társadalmi innovációk sikerének előfeltétele az innovátorok megléte – olyan egyéneké vagy csoportoké, akik rendelkeznek kreativitással, együttműködési készséggel és új iránti nyitottsággal. Ezek a tényezők határozzák meg, hogy egy adott térség mennyiben képes fenntartható és hosszú távon beágyazódó innovációs folyamatokat létrehozni (Lipták 2021).

Megfigyelhető ugyanakkor, hogy a civil szervezetek – amelyek a társadalmi innovációk jelentős részének generálói – gyakran kiszolgáltatott helyzetben vannak az állami és nemzetközi forrásoknak, különösen a periférikus vidéki térségekben, ahol a függőség még erőteljesebb (Nemzetközi Gazdálkodás c. forrás).

Összességében a szakirodalom alapján kijelenthető, hogy a társadalmi innováció mára nem csupán kiegészítő elem, hanem a vidékfejlesztés egyik katalizátora, amely a gazdasági és társadalmi problémákra adott integrált, közösségi alapú válaszokat helyezi előtérbe (Katonáné, Varga, Nemes 2017).

Saját értelmezésemben a társadalmi innovációk terjedése Magyarországon már érzékelhető, de jelenleg inkább elszórtan jelenik meg, és a fenntartható működés feltételei még nem eléggé stabilak. A jövőbeli fejlesztések kulcsa a közösségi együttműködések megszilárdítása és a helyi társadalom aktivizálása.

8. Következtetések

A feldolgozott szakirodalom és az internetes források alapján az alábbi következtetéseket fogalmazom meg:

A technológiai innovációk önmagukban már nem elegendők a vidék problémáinak kezelésére.

A társadalmi, közösségi alapú megoldások – például a közösségi közlekedés, az energiaközösségek, a települési szociális szolgáltatások – képesek hidat képezni a gazdasági és társadalmi fejlesztések között olyan komplex problémák esetén, melyet a műszaki/technológiai innováció önmagában nem old meg (Benedek-Kocziszky-Veresné-Balaton 2015).

A társadalmi innováció regionális versenyképességi tényezővé vált.

A kutatások egyértelmű összefüggést mutatnak a régiók innovációs teljesítménye és gazdasági fejlettsége között (Kocziszky-Veresné-Balaton 2017). A lemaradó térségekben az innováció hiánya vagy gyengesége a gazdasági stagnálást is fenntartja.

A társadalmi innováció feltétele a helyi közösségek részvétele és együttműködése.

Az innováció nem jön létre ott, ahol a helyi társadalom inaktív, alacsony a bizalmi szint vagy gyenge a társadalmi kohézió. A siker kulcsa a szektorok – önkormányzat, vállalkozások, civil szervezetek – közötti együttműködés (Katonáné-Varga-Nemes 2017).

A civil szervezetek függősége a külső forrásoktól a perifériák leszakadását erősítheti.

A bizonytalan finanszírozási környezet nem kedvez a hosszú távú innovációknak, így a fenntarthatóság érdekében a helyi gazdasági alapok erősítése elkerülhetetlen (Nemes-Varga 2015).

A társadalmi innovációk fenntarthatóságának kulcsa az innovátorok és a helyi tudástőke megerősítése.

A helyi vezetők, formális és informális innovátorok képességei döntik el, hogy egy kezdeményezés mennyire tud adaptálódni, terjedni és hosszú távon fennmaradni (Szörényiné 2016).

A társadalmi innovációk szerepe a jövő vidékfejlesztésében tovább növekszik.

A szakirodalmi trendek alapján úgy tűnik, hogy a következő években az EU-s irányok, a kormányzati programok és a fenntarthatósági követelmények egyaránt a közösségi alapú és szolidáris gazdasági modelleket támogatják. (Kocziszky–Veresné–Balaton 2017).

Saját szakmai véleményem, hogy a társadalmi innovációk ma még nem képesek alapvetően csökkenteni a vidék és a perifériák társadalmi, gazdasági nehézségeit, de látható, hogy azok a települések és közösségek, amelyek stabil együttműködési hálóval rendelkeznek, gyorsabban reagálnak a kihívásokra, és könnyebben képesek fenntartható fejlődési pályára állni. A jövő kutatásaimban a helyi innovátorok motivációjának, kapcsolati hálóinak vizsgálatát, a helyi termék előállítását, a közösségi modelleket, a szolidáris gazdaságokat, különösen a periférikus térségek esetében kívánom vizsgálni.

Felhasznált irodalom

Alpek B. Levente, Oláh Dániel: Innovációs periféria a rurális periféria? In: Tér és társadalom, 35. évf. 1. szám 2021. pp. 3-28. https://www.researchgate.net/publication/349545694_Innovacios_periferia_a_ruralis_periferia Letöltve: 2025. november 26.

Bálint Csaba: Társadalmi szükségletek és megoldások, innovációk Átányon, In: Acta Regionis Rurum, Vol.17.pp.113-126. 2023. file:///C:/Users/mpausz/Downloads/Balint+Cs_10_v2.pdf Letöltés: 2025. november 27.

Benedek József, Kocziszky György, Veresné Somosi Mariann: Regionális társadalmi innováció generálása szakértői rendszer segítségével, <https://ojs.uni-miskolc.hu/index.php/stratfuz/article/view/3268/2283> In.: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek XII. évf. 2015. 2. pp. 4-22. Letöltés: 2025. november 20.

Cseh Gergely – Paulovics Anita: Az állam szerepe a társadalmi innováció területén, In: Multidiszciplináris tudományok, 11. kötet. (2021). 2 sz. pp. 262-269. <https://ojs.uni-miskolc.hu/index.php/multi/article/view/700/490> Letöltés: 2025. november 26.

Ethan Miller (fordította: Kispataki Csaba, ellenőrizte: Siposné Nádori Eszter): (2018): Szolidáris Gazdaság: Kulcsfogalmak és témakörök. In: *Szociális és szolidáris gazdaság a poszt szocialista perifériákon* (Szerk. G. Fekete Éva †- Nagy Zoltán – Lipták Katalin – Kiss Julianna) Bíbor Kiadó, Miskolc, pp. 86.

G. Fekete Éva: Integrált vidékfejlesztés, Miskolc, 2013. <https://gtk.uni-miskolc.hu/files/5017/Integrált%20vidékfejlesztés.pdf> Letöltés: 2025. november 11.

Goda Pál – Hamza Eszter – Mezei Katalin – Rác Katalin: A vidékfejlesztés helye és szerepe a fejlesztéspolitikában, In: Gazdálkodás, http://www.gazdalkodas.hu/files/cikk/Gazdalkodas_2022_06_Goda_et-al_532_558.pdf Letöltés: 2025. november 11.

Katonáné Kovács Judit – Varga Eszter – Nemes Gusztáv: Fókuszban a társadalmi innováció folyamata a magyar vidéken, In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek XIV. évf. 2017. 1. sz. pp. 6-19. https://real.mtak.hu/80736/1/2017_1_1_u.pdf Letöltés: 2025. november 11.

Kocziszky György – Veresné Somosi Mariann – Balaton Károly: A társadalmi innováció vizsgálatának tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei, In.: VEZETÉSTUDOMÁNY / BUDAPEST MANAGEMENT REVIEW, XLVIII. ÉVF. 2017. 6 –7. sz. pp. 15-19. https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2952/1/VT_2017n6-7p15.pdf Letöltés: 2025. november 11.

Lipták Katalin: *A közfoglalkoztatástól a szolidáris gazdaságig: Munkaerőpiaci és vidékfejlesztési utak Magyarországon*, Miskolc, 2025. ISBN 978-963-358-390-6, https://real.mtak.hu/224932/1/Liptak_K_monografia.pdf Letöltve: 2025. november 25.

Lipták Katalin: A társadalmi innovációk jelentősége a vidéki perifériákon, In: DETUROPE 2019. 11. sz. pp. 160-174. <https://deturope.eu/pdfs/det/2019/03/09.pdf> Letöltés: 2025. november 11.

Nemes Gusztáv: A társadalmi innováció és integrált vidékfejlesztés – két jó gyakorlat, In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek XV. évf. 2018. 3. sz. pp. 69-79. <https://real.mtak.hu/87355/1/Nemes%20Guszt%C3%A1v%20-%20A%20t%C3%A1rsadalmi%20innov%C3%A1ci%C3%B3%20%20C3%A9s%20integr%C3%A1lt%20vid%C3%A9kfejleszt%C3%A9s.pdf> Letöltés: 2025. november 11.

Nemes Gusztáv – Varga Ágnes: Társadalmi innováció és társadalmi tanulás a vidékfejlesztésben – sikerek, problémák, dilemmák, In: „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia = „Balance and Challenges” IX. International Scientific Conference: A Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc, pp. 434-444. [file:///C:/Users/mpausz/Downloads/NemesGusztv-Vargagnes%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/mpausz/Downloads/NemesGusztv-Vargagnes%20(2).pdf) Letöltés: 2025. november 11.

Szendi Dóra: A társadalmi innovációs potenciál mérésének lokális szintű lehetőségei, In: Multidiszciplináris tudományok, 11. kötet. (2021). 2 sz. pp. 31-58. <https://erdelyitarsadalom.ro/files/et32/et-bbu-32-02.pdf> Letöltés: 2025. november 26.

Szörényiné Kukorelli Irén: Az innovációk szerepe a falvak életében, Sikos T.-Tiner (szerk.): Tájak, régiók, települések térben és időben Dialóg Campus Kiadó (Nordex Kft.), 2016. pp. 417-428. <https://regscience.hu/server/api/core/bitstreams/0ecafbbe-edfb-42cd-85f1-3116ce71f4c4/content> Letöltés: 2025. november 27.

Internetes források

<https://szolidarisgazdasagkozpont.hu/> Letöltés: 2025. november 24.

<https://tudatosvasarlo.hu/szolidaritas-mezogazdasag-kozossegi-gazdasag/> Letöltés: 2025. november 26.

<http://vedegylet.hu/10-alapelv-korkoros-es-szolidaris-gazdasag-circular-and-solidarity-economy/> Letöltés: 2025. november 24.